

הקדמה

לא היו ימים טובים בבית מדרשו של הרבי זי"ע כימי שמיני-עצרת ושמחת-תורה. בפה מלא ניתן לומר, ולא כמליצה, שכל מי שחווה ימים אלה במחיצת הרבי לא ישכחם לעד. אין דרך לתאר את עומקה ועוצמתה של חדותא-דאורייתא שהתפרצה בבית המדרש, תחת ניצוחו של הרבי, שכל אותו היום האירו פניו באור מיוחד וכל הליכותיו אמרו שמחה ללא גבול.

אולם יחד עם ההקפות, הניגונים, השירה האדירה והריקודים עד כלות הכוחות, היה זה יום גרוש בשעות ארוכות מאוד של דברי תורה עמוקים על תוכנו ומהותו של יום. הרבי ערך התוועדות הן בלילה לפני ההקפות והן ביום לאחר התפילה, והאריך בדברים מענייניו של מועד, שהרי אין שמחה ללא עבודת הכנה במוח ובלב, וכפי שציטט הרבי לא-אחת את לשונו של הרמב"ם, "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה... עבודה גדולה היא".

אצל הרבי שמחת-תורה איננו רק האחרון בסדרת חגי תשרי, אלא הוא השיא, הפסגה שכל החגים הקודמים מוליכים ומביאים אליה, שכן במשנת החסידות כל חגי תשרי הם שרשרת אחת שבה אנו הולכים ומתקדמים מחוליה לחוליה. מיום אל יום ומחג אל חג, האורות הגבוהים של השנה החדשה שנצנצו מרחוק בראש השנה הולכים ומתקרבים אלינו, הולכים וחודרים אל תוך נפשותינו, עד שמגיע היום האחרון, היום שלפני הפרידה, החגיגה שאין בה שותפים נוספים מלבד "ישראל ומלכא בלחודוהי"; וכשאנו רוקדים מחובקים עם ספרי התורה, חוגגים מכל הלב את עומק הקשר הנצחי שלנו עם התורה ועם נותן התורה, חותם יום זה וקובע בנפשותינו באופן סופי את ההשפעות העצומות של חודש תשרי כולו, ואז משגר אותנו בתנופה אדירה אל ימי המעשה.

וכלשונו המופלאה של רבינו הזקן באחד ממאמריו:

"וכל ארבעים יום הללו - הכנה לשמחת תורה". (סידור עם דא"ח)

טעימה מאורו של המועד כפי שהוא עולה מתוך בית מדרשו של הרבי אפשר למצוא בפרקי ספר זה, המביאים את דברי הרבי על הזוויות השונות של המועד בטעמים ובניחוחם החסידי המקורי, כפי שיצאו מפי הרבי. רובם ככולם של הדברים נבחרו ונאספו מתוך סדרת הענק של התועדויות הרבי, "תורת מנחם". תורתנו נתונה למערכת "ועד הנחות בלה"ק" ולמנהל הנמרץ הרב חיים שאול ברוק, שנהגו בנו עין טובה ואפשרו לנו להשתמש בחומר הרב והאיכותי.

השיחות שנאספו בספר זה הובאו ככתבן, בסידור מחודש לפי נושאים ובתוספת כותרות ותקצירים. בסיום הספר מופיעים גם שני תיאורים מנקודת מבט אישית של יום שמחת תורה במחיצת הרבי. עריכת הספר נעשתה בידי הרב יצחק קפלן והרב משה שילת. מלאכת הליקוט, הגהת הספר והכנתו לדפוס נעשתה על-ידי הרב שניאור זלמן העכט, הרב ישראל אריה ליב לאופר והרב שמואל וולס.

אין ספק שהעיון בספר זה יעניק חיות מיוחדת ליום שמיני-עצרת ושמחת-תורה, ומכוחה - לכל השנה כולה.

ספריית מעיינותיך

תוכן העניינים

מהותו של יום

19 היום הנוסף שימנע את הפרידה

הקב"ה אומר "קשה עלי פרידתכם" - העובדה שאתם מפורדים זה מזה. שמיני-עצרת כחג של אחדות 'פשוטה', המתבטאת בריקודים עם ספר התורה, נותן את הכוח להישאר יחד גם בימים הבאים

27 התכלית של כל החגים

בדרך כלל מבואר שעניינו של שמיני-עצרת הוא עצירה וקליטה של החגים שלפניו. אולם המאמר שבסידור מציג תמונה הפוכה - כל החגים הם הכנה לייחוד השלם של שמיני-עצרת ושמחת-תורה

31 חוזרים אל הבית

היציאה מהסוכה היא שהופכת את שמיני-עצרת ל"רגל בפני עצמו", כי זה עניינו של החג - הפיכת העראי לקבע. זהו פירוש "עצרת", מלשון קליטה והתיישבות

35 מלך על כל הארץ - רק בשמחת-תורה

אף שראש השנה הוא יום בריאת העולם, הקריאה בכראשית היא דווקא בשמחת-תורה, שכן העניינים הנסתרים שבראש השנה הולכים ומתגלים לאורך החגים: זמן "תמליכוני עליכם" הוא בראש השנה, אבל הקב"ה מתגלה כמלך על כל הארץ רק בחג שמיני-עצרת

41 בין ראש השנה לשמיני-עצרת

בראש השנה יש רק ביטחון, ואילו בשמיני-עצרת הדבר כבר נמצא בדינו בפועל. בראש השנה השייכות למלך היא רחוקה ובבחינת מקיף, ואילו בשמיני-עצרת אנו כבר "כלים" להתגלות המלך. לכן שמיני-עצרת הוא בקו השמחה, ושמחה בלתי מוגבלת

שמחת התורה

49 התורה שייכת לכולם

איננו מציינים את שמחת התורה בלימוד עיוני אלא רוקדים כשספר התורה מכוסה במעיל, כדי להדגיש את הקשר לקדושת התורה המשותף לכל יהודי ויהודי. אבל התכלית היא שהקשר הזה יחדור לכוחות ההבנה וההשגה, ולכן מקיפים את שולחן הקריאה ולפני כן אף קוראים פסוקים

63 "ברכת התורה" של כל השנה

היהודים בזמן בית המקדש לא רצו להקדיש זמן יקר לברכת התורה, והעדיפו לגשת היישר ללימוד עצמו, אבל בכך חָסַר להם היסוד - שהתורה איננה שכל בלבד אלא חכמת ה'. גם הריקודים בשמחת-תורה אינם בזבוז זמן אלא היסוד של התחלת התורה מחדש - להזכיר שהתורה היא למעלה מן השכל

71 מתוקה שמחת העובד

שמחת-תורה לא נקבעה בחג השבועות מפני שאי-אפשר לשמוח בשלימות בעת קבלת התורה בבחינת "נהמא דכסופא", אלא דווקא לאחר שלמדנו אותה בעצמנו במשך השנה כולה. זה עניינם של הלוחות השניות - עבודת האדם בכוח עצמו, וזהו גם הקשר לפרשת וזאת הברכה שמסתיימת במעלתם של לוחות אלה

79 להתחיל מבראשית

ליהודי שלא למד תורה במשך השנה, אומר ספר התורה הסגור: התרחקת רק ממה שכתוב בפנים, אבל אתה עדיין קשור לעצמותה של התורה; ואילו ליהודי שלמד והגה בה אומרת התורה: גם לאחר כל מה שלמדת התורה עדיין מכוסה ונסתרת ממך, ועליך לקבלה מחדש וללמוד אותה שוב מ"בראשית ברא"

87 כל יהודי מברך "שהחיינו"
 "שהחיינו" - זו החיות שהתורה נותנת לאדם, "וקיימנו" - זו השפעת חיות זו גם על הגוף, "והגיענו" - זו השמחה שביגיעה. על כך מברך כל יהודי ומודה לה' בשמחת-תורה, כל אחד לפי דרגתו ומקומו

99 אור חדש בכל שנה
 בכל שנה יש שינוי והתחדשות במהותו של כל יהודי, וממילא יש גם התחדשות בתורה. לכן מברכים בכל שנה "שהחיינו", שכן אף שלומדים את אותה התורה - בכל שנה יש בה אור חדש, שתכליתו להאיר מחדש את כל הנהגת האדם

107 שמחה אמיתית ושלימה
 אין מברכים "שהחיינו" אלא על שמחה שלימה. לכאורה התורה נוטלת מהאדם את החירות לעשות מה שלבו חפץ, ובכל זאת כל יהודי שמח בה, ובשלימות

111 משמחת-תורה - לשלוש שעות ראשונות שבכל יום ויום
 שמחת-תורה מביא עמו חיות חדשה בתורה, שעליה מברכים "שהחיינו". אמנם התורה קיימת כל השנה, אבל בשמחת-תורה מתחדש עניין נעלה הרבה יותר, כשם שהקב"ה "קורא ושונה" כל היום ובכל זאת ישנם שלוש שעות ביום שבהם הדבר הוא באופן נעלה יותר

"אתה הראת לדעת"

119 שהראייה תהפוך לידיעה
 כל יהודי "רואה" שאין עוד מלבדו. הוא אפילו לא צריך להתאמץ לראות בעצמו, כי "הראית" - מראים לו כך מלמעלה. אבל ראייה זו צריכה להפוך לידיעה והבנה - "לדעת", ודווקא כך האמונה מתאחדת עמו באמת

היום הנוסף שימנע את הפרידה

הקב"ה אומר "קשה עלי פרידתכם" - העובדה שאתם מכורדים זה מזה. שמיני-עצרת נחג של אחדות 'פשוטה', המתבטאת בריקודים עם ספר התורה, נותן את הכוח להישאר יחד גם בימים הבאים

א. בנוגע לשמיני-עצרת מצינו במדרשי חז"ל¹ משל ל"מלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמנו להפטר, אמר, בני, בבקשה מכם, עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם". ועל-דרך-זה בנמשל, שלאחרי שבעת ימי חג הסוכות אומר הקב"ה לבני ישראל "עצרת תהיה לכם"², "עכבו עמי עוד יום אחד".

ולכאורה אינו מובן:

(א) מהו הלשון "קשה עלי פרידתכם" - דלכאורה הוה ליה למימר "פרידתנו"?
 (ב) מהי התועלת בכך שישארו "עוד יום אחד" - בה בשעה שסוף-כל-סוף, לאחר יום זה (שמיני-עצרת), יצטרכו להפרד? והרי מלשון המדרש משמע שהתועלת שבדבר היא לא רק ליום אחד בלבד, אלא גם עבור הזמן שלאחרי זה. וביאור העניין:

לאמיתו של דבר, לא שייך כלל פירוד בין הקב"ה לבני ישראל. מצד הקב"ה - בודאי לא שייך פירוד, וגם מצד בני ישראל לא שייך פירוד, כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר³ בשם אדמו"ר הזקן: "א איד, ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אָפּגעריסן פון ג-טליכקייט" (יהודי אינו רוצה ואינו יכול להנתק מאלקות).

ומה שלפעמים קורה שיהודי עושה פעולה של פירוד - הרי זה מצד "פרידתכם", הפירוד שבין יהודי לחבירו, מה-שאינ-כן כאשר בני ישראל

עומדים בתנועה של אחדות, כפתגם אדמו"ר האמצעי' שעל-ידי אחדותם של שני יהודים ישנם שני נפשות אלקיות כנגד נפש בהמית אחת, ואם הדברים אמורים אפילו בנוגע לשני יהודים בלבד, הרי על אחת כמה וכמה כאשר כל בני ישראל הם יחד - "ויעשו כולם אגודה אחת (שעל-ידי-זה נעשה) לעשות רצונך בלכב שלם"⁵.

וזהו ביאור הלשון "קשה עלי פרידתכם" (ולא "פרידתנו") - כיון שהפירוד מבני ישראל מאלקות ח"ו ("פרידתנו") יכול להיות רק על-ידי שחסר בענין האחדות בין בני ישראל גופא ("פרידתכם")⁶.

ועל זה אומר הקב"ה "קשה עלי פרידתכם" - דכיון ש"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"⁷, מוכרח הוא כביכול להיזקק לבניו, ומבקש מהם שיהיו יחד ביום שמיני-עצרת ("עכבו עמי עוד יום אחד"), וענין זה יפעל גם בימים שלאחרי זה, בהנהגה ד"ויעקב הלך לדרכו"⁸ (כרלהלן).

שבעת ימי האחדות

ב. ובפרטיות יותר:

בענין ד' המינים שבחג הסוכות - אמרו רז"ל⁹ "פרי עץ הדר"¹⁰ - אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. . וערבי נחל - אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. . אמר הקב"ה, יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו".

כלומר: כאשר אתרוג ("בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים") מתאגד עם הערבה (דהיינו אנשים פשוטים, "בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים") - הרי זו תועלת הן עבור האתרוג והן עבור הערבה: התועלת ל"אתרוג" - שכאשר משפיל את עצמו להתעסק עם אנשים פשוטים, אזי לא יהיה אצלו ענין הישות; והתועלת ל"ערבה" - שלא יהיה אצלה ענין של יאוש (כידוע הפתגם ש"יאוש - שלא מדעת"¹¹), ולא תהיה בבחינת "אסקופה הנדרסת"¹² ח"ו. וכמו כן ישנה גם התועלת ל"לולב" ו"הדס".

וכיון שהענין דד' מינים הוא במשך כל שבועת הימים דחג הסוכות ודאף שבשבת אין ענין נטילת ד' מינים והנענועים בפועל, הרי הענינים הנפעלים על-ידי-זה - "לעצור רוחות רעות . . לעצור טללים רעים"¹³ - ישנם גם בשבת, כדאיתא בלקוטי תורה¹⁴, וכמו שנתבאר¹⁵ ששבועת ימי הסוכות הכוללים את שבועת ימי השבוע פועלים על כל שבועת ימי השבוע במשך כל השנה (יום ראשון בשבוע - על כל ימי ראשון, יום שני בשבוע - על כל ימי שני, וכן בשאר הימים) - נמצא, שמצד חג הסוכות אין מקום לפירוד בין בני ישראל, ובמילא גם מאלקות, במשך כל השנה.

יום "פשוט"

ג. אמנם, לאחר חג הסוכות, כשמסתיימת תקופת הימים-טובים, וכל אחד ואחד פונה לדרך - הרי כיון שד' המינים אינם אגודים, עלולה הערבה ליפול ביאוש, והאתרוג עלול לבוא לידי גאווה.

וכך עלולים הם לרדת מדחי אל דחי - כמאמר רז"ל¹⁶ "כך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה".

- היצר הרע אינו בא ליהודי לומר לו מיד שיעבור עבירה ח"ו, בידעו שהיהודי לא ישמע לו, שהרי אין רצונו להיות נפרד מאלקות (כנ"ל, שענין זה ישנו בכל אחד ואחד מישראל); אלא לכתחילה אומר לו היצר הרע "עשה כך" - כפירוש כ"ק מו"ח אדמו"ר¹⁷ שלא מדובר כאן אודות עבירה, אלא אודות מצוה, היינו, שכאשר יהודי רוצה לעשות מצוה, פונה אליו היצר הרע ואומר לו: עשה כך! גם אני מסכים שתקיים את המצוה!...

ולכאורה: מה איכפת לנו שגם היצר הרע מסכים לעשיית המצוה? - אך הענין הוא, שבכך הרי הוא נותן מקום להיצר הרע, ולכן, אף שעושה מצוה, מכל מקום, כיון שיש מקום גם להיצר הרע, היינו, שמתערב בזה ישות ופניות, אזי נעשה היצר הרע "בעל דיעה" עליו (כמאמר הגמרא¹⁸ "בתחילה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש"), ומוליכו מדחי אל דחי, "עד שאומר לו עבוד עבודה זרה".

ד. ולכן מבקש הקב"ה מבני ישראל שישארו יחד "עוד יום אחד", שמיני-עצרת, ודוקא יום "פשוט" שאין בו ענינים מיוחדים - כמודגש בהחילוק בין שמיני-עצרת לשאר הימים-טובים, שבכל שאר הימים-טובים יש בכל יום-טוב מצוה מיוחדת (ובפרט בחג הסוכות, שהמצוה מקיפה את האדם כולו¹⁹), "תשבו כעין תדורו"²⁰, מה-שאינ-כן בשמיני-עצרת אין מצוה מיוחדת, ואדרבה: המצוה דשמיני-עצרת היא לאכול ולשתות ולשמוח, היינו, שקשורה עם ענינים גשמיים, שלכאורה בחיצוניות ישנם גם אצל אינס-יהודים - וכאשר גם בזמן זה (יום "פשוט", שאין בו ענינים מיוחדים) נמצאים בני ישראל יחד - הרי זה מועיל גם על הזמן שלאחרי זה.

לרקוד יחד

ה. וזהו גם שענינו של שמיני-עצרת הוא הריקודים עם הספר תורה²¹:
 השמחה דשמיני-עצרת אינה באופן שלומדים בהספר תורה, ויתירה מזה, שאפילו לא פותחים אותו, אלא כפי שהוא סגור ומכוסה רוקדים עמו - ריקוד דוקא, שהוא על-ידי הרגלים, שמורה על ז' תחתונות וכח המעשה - שבזה שווים כל בני ישראל, מהגדול שבגדולים ועד להפשוט שבפשוטים.
 ודוקא על-ידי-זה שבני ישראל נמצאים יחד גם בדברים פשוטים וגשמיים - הרי זה פועל על כל ימי השנה.
 ו. ובנוגע לפועל:

יש לדעת, שההתעוררות דשמיני-עצרת צריכים להמשיך על הימים שלאחרי זה ("ויעקב הלך לדרכו") - כיון שזהו כל הענין דשמיני-עצרת.
 והתעוררות זו צריכה להיות בענין האחדות - הן אחדות של יהודי אחד עם חבריו, והן אחדות באדם עצמו, לאחד את השעות שבהם הוא לומד ומתפלל עם שאר שעות היום, שיהיו מתאימים זה לזה, דהיינו לקשר גם את הגשמיות עם אלקות,

- שזהו גם הענין ד"פר אחד איל אחד"²², דהיינו, לעשות גם מה"פר" וה"איל" הגשמיים - "אחד"²³, חיבור המטה עם אלקות, שעל-ידי-זה מתמלאת הכוונה ד"דירה לו יתברך בתחתונים".

(יום שמחת תורה, ה'תשט"ו, סעיפים ט"ד)

דבר אחד בעצם

ז. ויש לבאר מעלת האחדות דשמיני-עצרת לגבי האחדות דסוכות:

האחדות של ד' המינים - אינה בעצם מציאותם. כלומר, אפילו בשעת התאחדותם, כל אחד הוא סוג בפני עצמו, ונשאר במציאותו, אלא שמתייחדים הם בענין המצוה. ויתירה מזה: כיון שהמצוה היא ליקח ד' מינים בפני עצמו, נמצא, שאפילו בענין המצוה גופא ניכרת גם ההתחלקות שלהם, אלא שהמינים המחולקים מתאחדים יחד במצוה אחת.

אבל האחדות דשמיני-עצרת היא - "פר אחד איל אחד"²⁴, היינו, שאין זה איגוד של פרטים, אלא **שבעצם** הם דבר אחד.

וכן הוא גם בענין הריקוד שבשמחת-תורה, שכל בני ישראל, מהגדול שבגדולים עד לפשוט שבפשוטים, רוקדים יחדיו - שאין זה באופן שכל אחד רוקד לפי אופנו (לפי ערך השגתו כו'), אלא כולם משתווים ומתייחדים בענין הכולל את כולם. ענין הריקוד הוא - שבעצם אין בו התחלקות.

וזהו האחדות האמיתית - לא רק התאגדות של פרטים²⁵, אלא שכל אחד מתבטל ממציאותו בפני עצמו.

וכיון שאין כאן קיבוץ של נפרדים, אלא השתוות והתאחדות - נשאר ענין זה גם לאחרי כן (ולא שייך לומר בזה שבהבטל הסיבה בטל במילא גם המסובב), שגם לאחרי יום-טוב, בכל השנה, עומדים בני ישראל באחדות ושלום, כלי המחזיק ברכתו של הקב"ה²⁶.

(יום שמחת תורה, ה'תשט"ז, סעיף לט)

אחדות פשוטה

ח. בחג הסוכות, הנה במצות ד' מינים גופא שמצדה נעשה ענין האחדות, ניכר גם ענין ההתחלקות, שישנו "אתרוג" וישנה "ערבה", שהרי המצוה היא ליקח ד' מינים דוקא, ובמילא, צריכה להיות מציאותו של כל מין, ומין אחד אינו יכול להחליף את חברו, ואם-כן, ההתאחדות היא התאחדות של פרטים, היינו, שישנם פרטים שהם שונים זה מזה, וכולם מתאחדים "לעשות רצונך"; מה- שאין-כן בשמיני-עצרת, הנה במצות השמחה וריקוד אין מלכתחילה התחלקות של פרטים, ובמילא, אין זו התאחדות של פרטים, כי אם אחדות אמיתית בעצם מהותם.

וטעם הדבר הוא - לפי שבשמיני-עצרת "ישראל ומלכא בלחודוהי", היינו, שבני ישראל והקב"ה (כמו שהוא בעצמותו) הם דבר אחד, וכיון שבני ישראל נמצאים ב"מקום" שבו לא נמצא אף אחד אלא הקב"ה לבדו, הרי כשם שהקב"ה הוא אחד הפשוט (שהרי המדובר כפי שהענין הוא מצד אמיתית העצמות ששם הוא ענין של אחדות פשוטה שלמעלה מהשתלשלות), כך גם בני ישראל הם בבחינת אחדות פשוטה, שאין התחלקות ביניהם, אלא כולם הם מציאות אחת ממש.

ט. וזהו גם הטעם שבשמחת-תורה עולים לתורה כל בני ישראל, ללא הבדל בין אחד לחברו, ואפילו אלו שאינם מברכים ברכה על התורה, אלא יוצאים ידי חובה על-ידי שמיעה מאחר, הרי החילוק הוא רק בנוגע להברכה, אבל בענין העליה לתורה כשלעצמו כולם שווים.

ועוד זאת, שבשמחת-תורה עולים לתורה גם "כל הנערים", ולא עוד אלא שבעליה לתורה ד"כל הנערים" ישנה הוספה - אמירת "המלאך הגואל"²⁷ ואף שבליובאוויטש אין נוהגים כן, מכל מקום, נפעל ענין זה ברוחניות²⁸, ומסיימים "וידגו לרוב בקרב הארץ"²⁷, שהוא ענין ההמשכה מעלמא דאתכסייא לעלמא דאתגלייא²⁹.

וכשם שהעליה לתורה בשמחת-תורה היא באחדות, כמו כן צריכה להיות גם התורה עצמה באחדות - לחבר גליא דתורה עם פנימיות התורה יחדיו, שאז היא "תורה תמימה"³⁰.

וכמו כן צריכה להיות האחדות גם בענין הזמן, שלא יהיה חילוק בין יום אחד לחבירו, היינו, שהאחדות דשמחת-תורה בין אחד לחבירו, והאחדות דגליא דתורה עם פנימיות התורה, תומשך על כל השנה כולה.

(ליל שמחת תורה, ה'תשי"ז, סעיפים ז"ח)

הערות |

1. ראה רש"י אמור כג, לו. פינחס כט, לו. בחיי שם, לה.
2. פינחס שם.
3. אגרות קודש שלו ח"ד עמ' שפד (נעתק ב"היום יום" כה תמוז). שם עמ' תקמו (נעתק ב"היום יום" כא סיון). ועוד.
4. ראה ספר השיחות תרצ"ז עמ' 210. וש"נ. תורת מנחם - רשימת היומן עמ' תנו (נעתק ב"היום יום" כ טבת). וראה גם אגרות קודש ח"ח עמ' תיא, ובהנסמן שם.
5. נוסח תפלת ימים נוראים.
6. וראה גם לקמן עמ' 351.
7. ברכות לג, ב. וש"נ. הובא ברש"י על התורה עקב י, יב.
8. ויצא לב, ב.
9. ויקרא רבה פרשה ל, יב.
10. אמור כג, מ.
11. בבא מציעא כא, ב. וראה גם תורת מנחם ח"א עמ' 137. ועוד.
12. לשון הש"ס - עירובין צח, ב. וראה פירוש רש"י שם.
13. סוכה לז, ב.
14. דרושי ראש השנה נז, א ואילך.
15. בשיחת שמחת בית השואבה שנה זו (תורת מנחם ח"ג עמ' 20).
16. שבת קה, ב. וש"נ.
17. ספר המאמרים קונטרסים ח"א לז, א. ועוד.
18. סוכה נב, ב.
19. ראה תניא סוף פרק ה.
20. שם כח, ב. וש"נ.
21. ראה גם לקמן עמ' 200 ובהנסמן שם.
22. פינחס כט, לו.
23. ראה אור התורה דרושים לסוכות עמ' א'תשסו. ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ריש עמ' 54.
24. פינחס כט, לו.
25. ואפילו לא כאופן האחדות דר' אותיות שם הוי' - שכנגדם הם ד' המינים (פרי עץ חיים שער הלולב פרק ב) - שאף שכל אות מורה על ענין בפני עצמו, מצטרפים הם לתיבה אחת, שם הוי', שעל-ידייהו ניתוסף ה'אור העולה על כולנה" (כמבואר בתניא שער היחוד והאמונה פרק יב).
26. עוקצין (וש"ס) בסופה.

27. ייחי מח, טז.
28. ראה רמ"א אורח חיים סימן תרסט. וראה גם "אוצר מנהגי חב"ד" (קה"ת תשנ"ה) תשרי סוף עמ' שעט ואילך. וש"נ. וראה להלן עמ' 213 ואילך.
29. ראה זהר ח"ג עמ' קפז, ב ובביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי שם (קמח, סוף עמ' ד ואילך).
30. ראה שיחת ליל שמחת תורה תרנ"ט (נרפסה גם בספר המאמרים תרנ"ט בהוספות (עמ' רכז)).